

Fiatalok tipográfiai érzéke

Hargitai Henrik

(ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet)

Ha létezik „ösztönös tipográfia”, ennek jellemzőit próbáltam kideríteni. Ma már szinte mindenki szövegszerkesztőt használva ír, de tipográfiai ismereteiket autodidakta módon sajátítják el. A „szövegkörnyezet” hatásai a nyelvérzék kialakulásához hasonlóan válnak a vizuális gondolkodás részévé.

ÍRÁSVÁLTÁS

Míg a középiskolában a dolgozatokat kézírással írhatják egészen az érettségi dolgozatig, az egyetemre bekerülve a diákok pontosan az ellenkező véglettel találkoznak: itt a kézírással dolgozatokat nem fogadják el. A diákoknak tehát mindenféle formális felkészülés nélkül kell átállniuk: az addig tiltott kommunikációs forma (a nyomtatott szöveg) lesz elvárás, míg az addig elvárt (a kézírás) lényegében tiltottá válik.

MÓDSZEREK

A vizsgált csoport az egyetemre épp bekerülő korosztály volt 2005–2008 között, az ELTE BTK kommunikáció, illetve szabad bölcsészet szakján. Feltételeztem, hogy náluk lehet legjobban tetten érni az „ösztönös tipográfiai érzékkel” formázott szöveg jellemzőit. Vizsgáltam, hogy milyen mértékben hoznak önálló tipográfiai döntéseket. Kontrollcsoportként szolgált az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskola 13 és 14 éves diákjai („iskolások”); és a törökországi eskisehiri Anadolu Egyetem első évfolyamos médiaszakos diákjai.

TIPOGRÁFIAI JELLEMZŐK VIZSGÁLATA

Az egyetemisták sokféle tipográfiai eszközt használtak: sorkizárást, a cím különböző formázását, a kiemeléseknél kurziválást. Az iskolások ezek közül sokkal nem törődtek annyira: a szöveg balra zárt maradt, a címen kevesebb for-

mázást hajtottak végre, a kiemelések sokkal véletlenszerűbbek voltak. Voltak közös elemek is: például a cím középre igazítása vagy az alapértelmezett Times New Roman betűtípus használata. A címet 2005-ben még kb. 25% húzta alá, 2008-ban már csak kb. 5%.

A felhasználók sokszor az alapértelmezett beállításokat választják, azaz nem választanak önálló döntéssel tipográfiai megoldásokat (akár betűtípust sem), ami a szövegszerkesztők tervezőinek felelősségét mutatja. Különösen a bekezdésbehúzásnál volt nagy a bizonytalanság, ami nem meglepő: a behúzást előállító különféle eszközök a Wordben eltérő mértékű behúzást eredményeznek, és egyik sem felel meg a magyar tipográfiai hagyományoknak.

A török diákoknál a legérdekesebb jelenség a verzál használata volt címben és szövegközi kiemelésben egyaránt. Ezt azonban azzal lehet magyarázni, hogy a verzálhoz nem kell manipulálni a szövegszerkesztővel, elég a billentyűzeten a shift gombot lenyomni. A verzál tehát a legegyszerűbben létrehozható kiemelési forma: a magyar dolgozatoknál viszont igen ritka volt a használata.

A törökök kifejezetten gyakran használták hármaspontot és pontosvesszőt, ami a magyarokra nem jellemző. A tipográfiai és központozási eszközöket a törökök más filozófia szerint használták, mint a magyarok. Ez arra mutat, hogy érdemes volna hasonló összehasonlítást más országokban is végezni, hiszen kitapintható volt, hogy az „ösztönös tipográfiai érzékben” jelentős és elméleti alapon nem megjósolható országokénti eltérések vannak.

KÉZÍRÁS ÉS SZÖVEGSZERKESZTÉS EGYMÁSRA HATÁSA

A vizsgálat egyik legérdekesebb pontja a kézírás–szövegszerkesztés „konverzió”, vagyis az, ahogy egy kézírásban a kézírás szabályai szerint megformázott szöveg a tipográfiai szabá-

"# folyékony víz az általunk ismert élet alapfeltétele - veszi át a szót Kiss Alfréd -, hőmérséklete miatt fontos része lesz az Eratoszthenész vízmisszióknak." (Kiss, 1993)

„A folyékony víz az általunk ismert élet alapfeltétele- veszi át a szót Kiss Alfréd -, hőmérséklete miatt fontos része lesz az Eratoszthenész vízmisszióknak.” (Kiss, 1993)²

Kovács I. (1992) Új bolygó a láthatáron. Élet és Tudomány. 32. sz. 64.

¹ Kovács I. (1992) Új bolygó a láthatáron. Élet és Tudomány. 32. sz. 64.

1. kép. Eltérő írásképek alkalmazása a kézírásban kiemelésre. A kézírásos szöveg diktálás alapján született; az alatta levő nyomtatott szöveg pedig a kézírásos szöveg alapján készült

lyok szerint megformázott nyomtatott szöveggé válik.

Kiderült: a kézírásos szövegformázás nagy hással van ugyanannak a szövegnek a szövegszerkesztőben történő megformázására (pl. cím elrendezése, aláhúzás használata), azaz a szövegszerkesztéskor is a kézírásos szövegformázásokon alapuló stílust használják a diákok; de a nyomtatásban látott eszközöket is használják kézírásban is, amelyek a kézírástól idegen, annak minőségét lerontó jelenségek (pl. félkövér kiemelés, amerikai idézőjel – kézírásban!).

Meglepő eredmény volt kézírásban a szöveg többi részétől eltérő írásképek alkalmazása, nem egy esetben, azaz nem egyéni jelenségről van szó (1. kép). Ezek a kiemelt szövegrészek dőltebb vonalúak vagy kifejezetten eltérő írásképek voltak a környezetük betűinél. A mód-szer láthatóan a kurzíválást helyettesíti – egy eleve kurzív jellegű szövegben. Ha valaki egyes betűkkel ír, a betűk döntése volt a megkülönböztető jegy. Ezek a hallgatók tehát kézírásstílusukat változtatták meg, vagyis kétféle „betűtípussal” írtak. Érdemes lenne olyan – kézírás utánozó – betűtípusokat alkotni, melyeknek saját „kurzív” párjuk van.

A legnagyobb egyetértés abban van, hogy a cím középre zárandó; és a bekezdés beljebb kezdendő. Ezek pedig olyan tulajdonságok, melyek a kézírásban is általánosan alkalmazottak. A cím betűmérete, kövérsége, a betűtípus és sortávolság olyan tulajdonságok, melyek az író kézírásstílusát tükrözik, azaz ezeknél a tulajdonságoknál nem merül fel, hogy bármin is változtatni kellene/lehetne. A formázást tehát

alapvetően a kézírás határozza meg; és nem merül fel, hogy a gép többféle „személyiségű” írásváltozatot is meg tudhat jeleníteni.

2005 és 2008 között folyamatosan nőtt az alapbeállításokat megváltoztatók aránya (átlagosan 53%-ról 63%-ra). A török diákok nyúltak legkevésbé a szövegszerkesztő lehetőségeihez (20%). Az alapbeállítások meghagyásának aránya mutatóként is használható lehet a tipográfiai „érzékenységek” felmérésére.

AZ „ÁTLAGOS” TIPOGRÁFIÁJÚ SZÖVEG

Milyen tehát egy átlagos – semleges tipográfiajú – szöveg 2006–2008-ban egy átlagos, kezdő egyetemista szerint? A főszöveg 12 pontos Times New Roman, sorkizárt, TAB-bal behúzott, szimpla sortávolságú; melyben a kiemelésre egységesen kurzíválást használnak; a cím közepre igazított 16 pontos félkövér kurrens Times New Roman. Az eredmény nem meglepő: ilyenekkel valóban mindannyian találkoztunk már. Kérdés marad: honnan tanulták?

Látogassa meg a www.mgonline.hu címen honlapunkat. Friss hírekkel és információkkal várjuk. Írja meg véleményét, észrevételeit, javaslatait, hogy a lehető legtöbbet nyújthassuk Önnek.